

Joanna Nakonieczna

Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
e-mail: asianakonieczna@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8694-0719>

Tam i z powrotem – podróż ku sacrum. Mityczny bohater i wieczny wędrowiec – początki kreowania narracji mitologicznej na przykładzie dziejów Bilba Bagginsa

THERE AND BACK AGAIN: A JOURNEY TOWARDS THE SACRED.
THE MYTHICAL HERO AND THE ETERNAL WANDERER:
THE BEGINNINGS OF CREATING A MYTHOLOGICAL NARRATIVE
BASED ON THE EXAMPLE OF THE STORY OF BILBO BAGGINS

Summary

The article presents an analysis of the story of Bilbo Baggins, the protagonist of *The Hobbit* by J.R.R. Tolkien, drawing on Joseph Campbell's concept of monomyth. The key role is played here by heroic myths, which, focusing on story of a hero struggling with adversity, show him experiencing the help of supernatural forces and magical escape, gaining the ability to come into possession of a magical and healing artefact or knowledge, the use of which restores life and strength to the hero's world. It demonstrates the presence of the homo viator topos in the hobbit's adventures and characterizes the symbolic content in Bilbo's story. In conclusion, it points to the fact that the hobbit's adventures are almost completely compatible with the hero's journey, thus placing *The Hobbit* at the beginning of creating a mythology.

Keywords: The Hobbit; J.R.R. Tolkien; monomyth; Joseph Campbell; hero; *homo viator*; Bilbo Baggins; mythology

Streszczenie

Artykuł stanowi analizę dziejów Bilba Bagginsa, bohatera powieści *Hobbit* J.R.R. Tolkiena, za pośrednictwem koncepcji monomitu Josepha Campbella. Kluczową rolę pełnią tu mity bohaterские, które oscylując wokół dziejów herosa zmagającego się z przeciwnościami losu, ukazują doświadczanie przez niego pomocy nadprzyrodzonych sił i magicznej ucieczki, zdobycie umiejętności

umożliwiających wejście w posiadanie magicznego oraz uzdrawiającego artefaktu lub wiedzy, której wykorzystanie przywraca znanemu bohaterowi światu życie oraz siłę. Ukazano obecność toposu *homo viator* w przygodach hobbita i scharakteryzowano komponenty nasycenia dziejów Bilba treściami symbolicznymi. W konkluzji wskazano na fakt niemal całkowitej zgodności przygód hobbita z wyprawą herosa i umiejscawiono tę powieść w początkach kreowania narracji mitologicznej.

Słowa kluczowe: Hobbit; J.R.R. Tolkien; monomit; Joseph Campbell; bohater; homo viator; Bilbo Baggins; mitologia

1. Wstęp

Twórcy literatury fantasy wielokrotnie kreują postacie, których autentyczność i łatwość identyfikacji z odbiorcą implikują utożsamianie się z nimi oraz chęć naśladowania podejmowanych decyzji, przeżywania przygód czy też dylematów moralnych. Kluczową rolę pełnią tu mity bohaterskie¹. Oscylując wokół dziejów herosa zmagającego się z przeciwnościami losu oraz własną słabością, ukazują doświadczanie przez niego pomocy nadprzyrodzonych sił i magicznej ucieczki, zdobycie umiejętności umożliwiających wejście w posiadanie magicznego oraz uzdrawiającego artefaktu lub wiedzy, której wykorzystanie przywraca światu życie oraz siłę.

Przedmiotem artykułu jest analiza dziejów i postaci Bilba Bagginsa, bohatera powieści fantasy pt. *Hobbit* autorstwa Johna Ronalda Reuela Tolkiena, za pośrednictwem elementów koncepcji monomitu autorstwa Josepha Campbella i potwierdzenie hipotezy, że stanowią one bezpośrednią realizację niemal wszystkich składników wyprawy herosa.

Koncepcję monomitu opisano w wielu pracach naukowych i popularnonaukowych w zakresie różnych humanistycznych dyscyplin badawczych, m.in. kulturoznawstwa oraz filmoznawstwa. Warto tu wymienić jedne z najbardziej popularnych pozycji: *Podróż autora. Struktury mityczne dla scenarzystów i pisarzy* Christophera Voglera czy *Podróż bohaterki. Kobięca droga do pełni* Maureen Murdock².

Sheila Schwartz, badaczka w zakresie edukacji i literatury młodzieżowej, zauważa, że można wyróżnić odmienne wersje monomitu, o różnym stopniu skomplikowania i zaawansowania przemiany bohatera. Wymienia odmianę najprostszą, w której bohater opuszcza swoją siedzibę, doświadcza przygody analogicznej do śmierci, pokonuje nadprzyrodzoną, złą siłę i powraca do rodzimej społeczności, cieszącej się dobroczynnymi skutkami czynu herosa. Kolejne poziomy charakteryzują się coraz bardziej rozbudowaną

---

1 Przykładowe opracowanie tematyki mitu bohaterskiego w dziejach światowej literatury zob. E.R. Curtius, *Literatura europejska i łacińskie średniowiecze*, tłum. i oprac. A. Borowski, Kraków 2005, s. 175-190.

2 Zob. Ch. Vogler, *Podróż autora. Struktury mityczne dla scenarzystów i pisarzy*, tłum. K. Kosińska, Warszawa 2010; M. Murdock, *Podróż bohaterki. Kobięca droga do pełni*, red. M. Kalinowska, tłum. E. Tolkaczew, Cześć 2020.

wielopłaszczyznowością podróży bohatera – od wersji wymagającej od niego jedynie odwagi, zapewniającej ostateczną nagrodę, poprzez konieczność zainicjowania zmiany w świecie, aż do poświęcenia własnego szczęścia lub życia³. Należy jednak nadmienić, że heros w ramach monomitu nigdy nie poświęca życia w sposób ostateczny.

Analiza dziejów bohaterów powieści autorstwa J.R.R. Tolkiena wielokrotnie znajdowała miejsce w badaniach naukowych, aczkolwiek treści *Hobbita* i *Silmarillionu* są rozważane z mniejszą częstotliwością niż te oscylujące wokół dzieła *Władca Pierścieni*. Prace dotyczące *Hobbita* koncentrują się głównie na wykazaniu zgodności jego treści ze schematem J. Campbella bądź na ukazaniu różnorodnych wymiarów fantastyki dla młodszych czytelników, natomiast brakuje w nich dalszych, pogłębionych badań.

Podróż Bilba za pośrednictwem schematu wykreowanego przez J. Campbella przeanalizował ostatnio Nurtekin Cura w artykule *Bilbo's Hero's Journey Through the Scope of Campbell's Monomyth*⁴. Wskazując na nawiązania do archetypu w pojęciu Carla Gustava Junga, wyszczególnia on archetypy, które reprezentuje sobą Bilbo i niektórzy z jego towarzyszy. Symbolika oraz znaczenie poszczególnych etapów wędrówki bohatera, a także znaczenie zapoczątkowania tworzenia nowych światów mitycznych zostały w przywołanym artykule pominięte.

Celem niniejszych badań jest kulturoznawcza analiza elementów wskazujących na obecność w *Hobbicie* toposu *homo viator*, jego znaczenia i modyfikacji we współczesnych dziełach literackich, zwłaszcza z gatunku fantasy. W artykule zwrócono uwagę również na komponenty nasycenia dziejów Bilba symboliką i inspiracją narracjami mitycznymi. Zjawisko to zostanie przedstawione jako początki kreowania narracji mitologicznej prowadzące do powstania spójnego obrazu losów herosa oraz wielowymiarowości ukazujących postaci.

2. Mit i koncepcja monomitu

John R.R. Tolkien, tworząc postać pociesznego hobbita ku ucieście swoich dzieci, słuchających opowieści o przygodach Bilba w zimowe wieczory, nie miał zamiaru łączyć opisywanego wówczas świata z podniosłymi historiami *Silmarillionu*⁵. Wydawca Stanley Unwin sugerował jednak, że w świetle sukcesu na rynku wydawniczym kontynuacja *Hobbita* byłaby pożądana dla obecnych gustów czytelnicznych i w ten sposób „historia

3 S. Schwartz, *The Idea of the Hero*, „The English Journal”, 58 (1969), no. 1, s. 83-84. Tłumaczenie własne.

4 N. Cura, *Bilbo's Hero's Journey Through the Scope of Campbell's Monomyth*, „RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi”, 2019, no. 17, s. 639-650. Tłumaczenie własne.

5 H. Carpenter, *J.R.R. Tolkien – wizjoner i marzyciel*, tłum. A. Sylwanowicz, Kraków 2010, s. 210.

pana Bagginsa zaczęła się jako komiczna opowiadka wśród konwencjonalnych [...] krasnoludów rodem z baśni braci Grimm, a później została wciągnięta na krawędź mitologii”⁶.

Większość badaczy, takich jak np. C.G. Jung, twierdzi, że narracje mityczne odnoszą się przede wszystkim do głęboko zakorzenionych w podwalinach cywilizacji ludzkich fundamentalnych kwestii egzystencjalnych oraz takich samych problemów i wątpliwości. Teza ta pozostaje w korelacji z pojęciem archetypu, który C.G. Jung definiuje jako pierwotny wzór postaci, wydarzenia czy sytuacji powstający w zbiorowej nieświadomości⁷.

Bazując na stwierdzeniach ogółu badaczy sytuujących mity tworzone przez różnorodne społeczności w obszarze poszukiwań wzorców do naśladowania, rozwiązywania i wytłumaczenia dla spraw niezrozumiałych czy też pokonania lęku przed śmiercią, J. Campbell sformułował pojęcie monomitu. Odnosi się ono do cyklu podróży bohatera mitycznego, na którą składają się trzy główne etapy: odejście, inicjacja i powrót. Odejście jest zapoczątkowane wezwaniem do wyprawy przez zwiastuna. Bohater może sprzeciwić się wezwaniu, ale jeżeli podejmie misję, otrzyma pomoc sił nadprzyrodzonych. Po przekroczeniu pierwszego progu następuje etap brzucha wieloryba, który jest porównywany do fazy liminalnej, związanej z rytuałami przejścia.

Szczegółowo te zagadnienia opracował Arnold van Gennep, który wyróżnił trzy podstawowe sekwencje obrzędów i ceremonii: rytuały wyłączenia (separacji), okresu przejściowego (marginalnego) oraz włączenia (integracji)⁸. Tematyką tą zajmował się również Victor Turner, który wskazał trzy fazy rytuału przejścia: separację, czyli wyłączenie lub fazę preliminalną, marginalizację i agregację, czyli włączenie lub fazę postliminalną⁹. Także Mircea Eliade w swoich badaniach wielokrotnie podkreślał możliwość przełożenia drogi prób bohatera – także tego baśniowego – na terminy rytuałów inicjacyjnych. Według tych stwierdzeń opowieści takie są wyrazem głębokiej potrzeby człowieka, który pragnie stawić czoła niebezpieczeństwom i eksplorować ukryte obszary „innego świata”¹⁰.

Po opuszczeniu miejsca odosobnienia bohater wkracza na drogę prób. Następnie napotyka boginię i kobietę kusicielkę. Po etapie pojednania z ojcem dostępuje apoteozy i otrzymuje ostateczną nagrodę, którą jest zbawienny amulet bądź eliksir umożliwiający uzdrowienie danej społeczności.

Na etap powrotu składa się magiczna ucieczka i odmowa powrotu. W trakcie ucieczki heros otrzymuje pomoc z zewnątrz, najczęściej magiczną, po czym przekracza ostatni

6 J.R.R. Tolkien, *Listy*, tłum. A. Sylwanowicz, wybór i oprac. H. Carpenter, współopr. Ch. Tolkien, Poznań 2020, s. 39.

7 C.G. Jung, *Archetypy i symbole. Pisma wybrane*, wybór, wstęp i tłum. J. Prokopiuk, Warszawa 1976, s. 20.

8 A. Van Gennep, *Obrzędy przejścia. Systematyczne studium ceremonii*, tłum. B. Biały, wstęp J. Tokarska-Bakir, Warszawa 2006, s. 36.

9 V. Turner, *Od rytuału do teatru. Powaga zabawy*, tłum. J. Dziekan, M. Dziekan, Warszawa 2005, s. 35.

10 M. Eliade, *Inicjacja, obrzędy, stowarzyszenia tajemne. Narodziny mistyczne*, tłum. K. Kocjan, Kraków 1997, s. 178.

próg. Zostaje mistrzem dwóch światów i osiąga wolność życia. Według Remigiusza Ciesielskiego bohater podczas swojej podróży, a także po jej zakończeniu, pozostawia po sobie nową rzeczywistość, urealnijając się w opowieściach, przedmiotach i różnego rodzaju świadectwach, które w świadomości społeczności kreują jego maskę¹¹.

Podobnie jak bogowie stwórcy, których przypomina i naśladuje, bohater mitu przedstawia i przywołuje najbardziej subtelny aspekt wewnętrznego porządku z chaosu, a nie udręki i wątpliwości¹². Według J. Campbella głównym wyznacznikiem legendarnego bohatera jest fakt, iż zapoczątkowuje on to, co nowe – epoki, idee, myśli, religie, sposób życia, historie¹³. Według J.R.R. Tolkiena:

Mit i baśń muszą, tak jak i cała sztuka, odzwierciedlać i zawierać rozcieńczone elementy moralnej i religijnej prawdy (lub błędu), ale nie w sposób bezpośredni, nie w znanej formie pierwotnego, „prawdziwego” świata¹⁴.

Koreluje to z poglądami J. Campbella, który stwierdza, iż baśń jest formą mitu przeznaczoną dla dziecka¹⁵.

3. Wyprawa Bilba. Etap odejścia

Bilbo Baggins, jako zamożny syn Bunga Bagginsa i Belladonny Tuk, wiódł spokojne życie w swojej norcie Bag End. Przynależność do specyficznej rasy hobbitów, cechującej się bardzo rozbudowaną i wielowiekową tradycją, była w jego przypadku ugruntowana również znamienitym pochodzeniem. Stateczność i przewidywalność była wysoko ceniona wśród mieszkańców Shire, dlatego też rodzinę Tuków, z której pochodziła matka Bilba, często posądzano o „coś nie do końca hobbitckiego”¹⁶, ponieważ wielokrotnie niektórzy członkowie tego rodu wyruszali w nieznaną na poszukiwanie przygód. Bilbo wykazywał większe podobieństwo do swego rozważnego ojca, jednak „odziedziczył po Tukach skłonność do dziwactw, która czekała tylko stosownej okazji, by się ujawnić”¹⁷. Chwila ta nastąpiła w momencie, gdy Bilbo osiągnął pięćdziesiąt lat. Wtedy to przed jego domem zjawił się czarodziej Gandalf. Wezwanie do wyprawy pojawia się tu w bardzo bezpośred-

11 R.T. Ciesielski, *Metamorfozy maski. Koncepcja Josepha Campbella*, Poznań 2006, s. 208.

12 D. Norman, *The Hero. Myth, Image, Symbol*, New York 1990, s. 5-6. Tłumaczenie własne.

13 *Potęga mitu. Rozmowy Billa Moyersa z Josephem Campbellem*, tłum. I. Kania, oprac. B.S. Flowers, wyd. 2, Kraków 2007, s. 156.

14 J.R.R. Tolkien, *Listy*, s. 217.

15 J. Campbell, *Potęga mitu*, s. 157.

16 J.R.R. Tolkien, *Hobbit*, tłum. P. Braiter, wyd. 21, Warszawa 2013, s. 14.

17 Tamże, s. 15.

niej formie, ponieważ Mithrandir kieruje do syna Bunga słowa: „Szukam kogoś, kto by zechciał wziąć udział w przygodzie, to znaczy w wyprawie [...]”¹⁸. Jest ono skierowane do Bilba początkowo bez uzasadnionych przyczyn, w późniejszym toku wydarzeń Gandalf stwierdza jednak, iż w hobbitcie tkwi coś więcej, niż wydaje się osobom postronnym, a być może także więcej, niż przypuszcza sam Bilbo. Ponowienie wezwania występuje, gdy Gandalf po krótkiej wymianie zdań stwierdza: „Poślę cię na spotkanie tej przygody”¹⁹. Po raz trzeci analogiczna ingerencja w dzieje hobbita ma miejsce, gdy następnego dnia po wizycie kompanii Thorina Dębowej Tarczy Gandalf po poinformowaniu właściciela Bag End o planowanym czasie wyruszenia na wyprawę dosłownie wypycha Bilba za drzwi²⁰.

Pośrednim przynagleniem hobbita do działania jest również muzyka Thorina grającego na swej złotej harfie²¹, podczas słuchania której Bilbo zapomniał o wszystkim i pozwolił ponieść się wyobraźni w dalekie krainy²². Także pieśń krasnoludów opowiadająca o ich utraconej ojczyźnie poruszyła serce głównego bohatera²³. Gandalf mówił o nim także: „Pamiętałem Bilba – młodzika zasypującego mnie pytaniami o tych hobbitów, którym zdarzało się «wywędrować», jak mawiano w Shire”²⁴. Stadium wezwania do wyprawy można więc określić jako niezwykle złożone i zawierające uwypuklony fakt, iż to właśnie przeznaczenie w osobie Gandalfa upomina się o hobbita, początkowo tak niechętnemu wyruszeniu w podróż wraz z krasnoludami.

Po otrzymaniu wezwania do wyprawy w micie bohaterskim najczęściej występuje intensyfikacja codziennych obowiązków oraz sprzeciwianie się wezwaniu. Po raz pierwszy ma to miejsce, gdy Bilbo odmawia wprost czarodziejowi wzięcia udziału w podróży do Samotnej Góry, mówiąc, iż nie potrzebuje przygód oznaczających nieprzyjemności, brak wygód, do których był przyzwyczajony, oraz nieustanny niepokój. Podkreśla to słowami: „nie trzeba nam tu żadnych przygód, piękne dzięki”²⁵. Wypowiada je dwukrotnie, zapraszając jednocześnie Gandalfa na herbatę, co stało się początkiem dalszych wypadków. Także pieśń krasnoludów o Samotnej Górze i skarbach zagarniętych przez Smauga wzbudziła w nim ulotną żądzę nowych doświadczeń, zaraz po tym jednak ją odrzucił. Wyparcie ze świadomości poczucia konieczności opuszczenia rodzinnego domu pozostało jednak w relacji z chęcią poznawania świata. Następnego ranka po wizycie krasno-

---

18 Tamże, s. 16.

19 Tamże, s. 17.

20 Tamże, s. 40.

21 Gra na harfie jest m.in. symbolem tęsknoty i nostalgii za utraconą ojczyzną. Zob. W. Kopaliński, *Harfa*, w: tegoż, *Słownik symboli*, Warszawa 2015, s. 104.

22 J.R.R. Tolkien, *Hobbit*, s. 24.

23 Tamże, s. 26.

24 Tenże, *Niedokończone opowieści Śródziemia i Númenoru*, tłum. A. Sylwanowicz, P. Braiter, Warszawa 1994, s. 293.

25 Tenże, Tolkien, *Hobbit*, s. 16.

ludów hobbit poczuł ulgę na myśl, iż nie będzie musiał uczestniczyć w wyprawie, czemu towarzyszył jednak nieuzasadniony żal. Bilbo jak większość herosów baśniowych (przekładowo wielokroć występujący w baśniach „najmłodszy brat” lub „najgłupszy brat”) wyruszających na wyprawę nie odznacza się szczególną siłą, mądrością, władzą ani wiedzą. Gandalf, mówiąc o hobbitach, stwierdza także, iż

ta okolica [...] nie obfituje w bohaterów. Miecze tutejszych mieszkańców bywają zazwyczaj tępe, topory służą do rąbania drewna, a tarcze zastępują kołyski bądź przykrywki garnków. Smoki [...] żyją daleko stąd²⁶.

Słowa czarodzieja podkreślają niepozorność Bilba oraz fakt przyszłego przejścia przez hobbita z czasoprzestrzeni oswojonej w nieoswojoną oraz w czas mityczny, ukazujący niebezpieczny i groźny świat, niepodobny do jego rozpowszechnionego obrazu w znanej mu społeczności. Początkowa niechęć Bilba do opuszczenia Bag End oraz późniejsze, wielokrotne i tęskne wspomnienie wygodnego fotela przy kominku symbolizują kosmiczny porządek i ład reprezentowany przez dom, który jest miejscem uporządkowanym oraz odgradzonym od zła²⁷. Opuszczenie bezpiecznej enklawy domowej powoduje zaburzenie się bohatera w chaosie i brak możliwości powrotu bez wypełnienia swojej misji.

Przewodnikiem i zarazem realizatorem etapu pomocy sił nadprzyrodzonych w przypadku Bilba jest Gandalf, na którego nieznoszące sprzeciwu namowy hobbit opuścił w pośpiechu Bag End, do czego samodzielnie najprawdopodobniej nie byłby zdolny. Gandalf, jako jeden z Istarich, pięciu czarodziejów, którzy przybyli do Śródziemia, posiada wiedzę oraz moc niedostępną zwykłym śmiertelnikom, jest także w stanie przewidzieć, że udział Bilba w wyprawie przyniesie niespodziewane i pozytywne rezultaty, których skutki mogą być odczuwalne w znacznie późniejszym czasie oraz poza krasnoludzkim królestwem, obejmując swoim zasięgiem całe Śródziemie.

Przygoda z udziałem trolli, którą przeżyli Bilbo i jego kompani, była zarazem przekroczeniem pierwszego progu. Dzięki pomocy Gandalfa podżegane do kłótni i bójkitrolle zostały zaskoczone przez dzień, co spowodowało, że obróciły się w kamienie²⁸.

---

26 Tamże, s. 32.

27 W. Kopaliński, *Dom*, w: tegoż, *Słownik symboli*, s. 65.

28 Historia z trzema trollami wykazuje podobieństwa do rozmowy Thora z karłem Alvisem. Podczas nieobecności boga przyrzeczono rękę jego córki Thrud owemu rzemieślnikowi, co miało stanowić zapłatę za wykonanie potężnej zbroi. Thor po powrocie nie chciał się na to zgodzić, twierdząc, że nikt nie zapytał go o zdanie, jednakże wiązało go przyrzeczenie złożone przez bogów. Postawił zatem warunek i zadawał karłowi pytania przez całą noc, chcąc rzekomo sprawdzić jego wiedzę. Udało mu się przeciągnąć rozmowę aż do wzejścia słońca, którego blask przemienił Alvisa w kamień. W analogiczny sposób Gandalf potajemnie podżega trolle do kłótni i wzajemnych oskarżeń, powodując zaskoczenie ich przez dzień, co przemienia je w kamienie. Czarodziej oznajmia to tryumfalnie stworom na chwilę przed ich przemianą – podobnie jak uczynił to Thor. Zob. *Edda poetycka*, tłum. i oprac. A. Załuska-Strömberg, Wrocław 1985, s. 132-140.

Bilbo po raz pierwszy w swojej wyprawie zetknął się z niebezpieczeństwem, z czego zdał sobie sprawę w pełni dopiero wówczas, gdy trolle pojmały krasnoludów oraz podjęły rozważania na temat sposobu ich konsumpcji. Znalezienie przy pokonanych Bercie, Tomie i Williamie klucza do ich jaskini umożliwiło także Gandalfowi i Thorinowi zdobycie niezwyklego oręża. Bilbo właśnie tam pozyskał Żądło, darując je później Frodowi, które wielokrotnie uratowało życie im obu w niebezpiecznych sytuacjach. Ostrze to wykazywało właściwość jarzenia się na niebiesko, gdy w pobliżu znajdowali się orkowie lub gobliny. W identyczny sposób reagowały ostrza Glamdringa i Orcrista²⁹ – mieczy znalezionych w jaskini trolli wraz z Żądłem i tak jak one wykutych w Pierwszej Erze w Gondolinie. Barwę błękitną można odczytywać jako symbol odwagi, niebiańskości i majestatu. Interesujące w tym kontekście jest spostrzeżenie Władysława Kopalińskiego, który wskazuje błękit jako kolor uznawany na Wschodzie za chroniący przed „złym okiem”³⁰.

Co istotne w kwestii oręża wymienianego w *Hobbicie*, krasnolud Thorin³¹, znany jako Dębowa Tarcza, zdobył swój przydomek podczas bitwy w Azanulbizar, używając konaru dębu jako tarczy i pałki, gdy pękła jego własna tarcza³². Dębowa maczuga była również atrybutem bohaterów słonecznych, takich jak Herakles i Tezeusz, a także symbolem dzikości³³. W analogicznej symbolice pozostaje tu elf Thranduil, władca Mrocznej Puszczy, który jako jedną z oznak swojej władzy dzierży misternie rzeźbione dębowe berło. Przedmioty wykonane z tego drewna mogła cechować zatem symbolika królewska³⁴. Podobnie Beorn mieszka w dębowym lesie, a jego domostwo stanowi jedyną enklawę we wrogiej i niebezpiecznej okolicy.

James George Frazer, analizując schematy rytuałów i wierzeń magicznych, podkreślał znaczenie kultu drzew, a zwłaszcza dębów. Miały być one otaczane szczególną czcią poprzez łączenie ich z niebem i piorunami oraz oddawanie im hołdu jako elementom, które spajały świat bogów ze światem ludzkim³⁵.

29 Po śmierci Thorina, który posługiwał się Orcristem, miecz ten złożono na grobie poległego króla w Ereborze. Istotne jest, że odtąd zawsze rozblyskiwał on niebieskim światłem, gdy do królestwa krasnoludów zbliżali się nieprzyjaciele. Może to łączyć się z faktem, że oprócz symboliki trwałości występuje tu nawiązanie do lazuru jako koloru żałoby, wieczności boskiej i nieśmiertelności ludzkiej. Zob. W. Kopaliński, *Błękit (Niebieski, Szafirowy, Modry, Lazurowy, Siny, Granatowy)*, w: tegoż, *Słownik symboli*, s. 22-23.

30 Tamże, s. 23.

31 Na uwagę zasługuje tu fakt, że imię Gandalfa oraz wszystkie imiona krasnoludów wchodzących w skład drużyny, z którą podróżuje Bilbo, i pojawiające się w *Hobbicie* pochodzą z *Eddy poetyckiej*. Z jej treści zostało zaczerpnięte także imię Thorina, jego zdobyczne miano zaś pojawia się jako imię jednego z karłów: Eikinskjaldi, co w języku staronordyjskim tworzy przydomek „Dębowa Tarcza”: *eikinn* (dębowy) i *skjł odr* (tarcza). Zob. *Edda poetycka*, s. 6; L. Carter, *Tolkien. Świat „Władcy Pierścieni”*, tłum. A. Sylwanowicz, Warszawa 2003, s. 147.

32 J.R.R. Tolkien, *Powrót króla*, tłum. J. Łoziński, Poznań 1997, s. 514.

33 W. Kopaliński, *Dąb*, w: tegoż, *Słownik symboli*, s. 59.

34 Tamże.

35 J.G. Frazer, *Złota gałąź. Studia z magii i religii*, tłum. H. Krzeczowski, Kraków 2012, s. 120-121.

Dalszą realizacją etapu przekroczenia pierwszego progu był także krótki odpoczynek w Rivendell, gdzie pomoc udzielona kompanii przez Elronda Półelfa pozwoliła uczestnikom wyprawy odczytać runy na mapie Samotnej Góry.

Prowadzi to bezpośrednio do etapu brzucha wieloryba, który w przypadku Bilba ma miejsce po starciu z goblinami, gdy obudził się on samotnie w ciemnej jaskini. Odległy wymiar miejsca, w którym się znalazł, podkreśla czasowe odosobnienie hobbita i samotne stawienie przez niego czoła niebezpieczeństwu, a także pozyskanie artefaktu kluczowego w dalszych częściach opowieści J.R.R. Tolkiena. Symbolika jaskini jest bardzo rozbudowana i akcentuje przede wszystkim powrót do okresu sprzed narodzin bądź czasowego złożenia w grobie³⁶. Pozostaje to w spójności z motywem wędrowki herosa, który schodząc do podziemi, pozostaje ukryty przed oczyma społeczności, rodzi się na nowo i powraca do świata przeobrażony.

W jaskini Bilbo spotyka Golluma, który uosabia częściowo jego późniejsze alter ego, pojawiające się po zdobyciu pierścienia. Jest też niejako strażnikiem progu, fakt przebywania zaś przez niego w miejscu, do którego nie dociera światło, wartościuje go negatywnie, ponieważ zarówno lęk przed światłem, jak i unikanie go, są w dziełach J.R.R. Tolkiena cechą charakterystyczną istot służących Złu. Także jego wygląd oraz zachowanie ukazuje go jako antagonistę Bilba: „[...] Gollum był czarny jak sama ciemność, oprócz dwóch wielkich okrągłych białych oczu w wychudzonej twarzy”³⁷. Pojedynek z Gollumem na zagadki jest swoistą walką ze strażnikiem progu, gdzie ceną jest życie hobbita. Wygrywa ją, wskutek czego ocala się i zatrzymuje pierścień.

Wspominając o specyfice zagadek zadawanych przez Golluma hobbitowi, William Howard Green zauważa, że ich rozwiązania: góra, wiatr, ciemność, ryba i czas, stanowią elementy życia i żywiołów wpływających na obecne życie dawnego Sméagola. Ponadto za sprawą jego przewrotności oraz mentalnej deprawacji przybierają przerażającą formę, porównywalnie do sposobu odbierania wszechświata przez stwora – jest on wrogi i nieprzyjazny, pełny bólu i samotności³⁸. W zagadkach Bilba pojawiają się elementy związane z jasnością, blaskiem, radością i bogactwem. Sytuuje to ponownie hobbita w opozycji do Golluma, sugerując przemiany, jakie mogłyby zajść w Bagginsie, gdyby uległ żądzy posiadania pierścienia na wyłączność.

Motyw pojedynku na zagadki bądź odgadnięcia łamigłówek jako warunku zachowania życia pojawia się w wielu narracjach mitycznych. Można tu wskazać przykładowo

36 Tenże, *Jaskinia*, w: tamże, s. 113.

37 J.R.R. Tolkien, *Hobbit*, s. 76.

38 W.H. Green, *Bilbo's Adventures in Wilderland*, in: *J.R.R. Tolkien. New Edition*, ed. H. Bloom, New York 2008, s. 39.

postać Sfinksa, potwora, który według mitologii greckiej pojawił się w górach nieopodal Teb za czasów panowania Kreona³⁹.

Sam sposób, w jaki Bilbo wszedł w posiadanie pierścienia, ukazuje także silną ingerencję przeznaczenia lub wyższych sił:

po chwili, zdając się na lut szczęścia, poczołgał się naprzód. Po dłuższym czasie jego dłoń natrafiła na coś, co w dotyku wydawało się niewielkim pierścieniem z zimnego metalu [...]. Ta chwila stała się punktem zwrotnym w życiu Bilba, choć on sam jeszcze o tym nie wiedział. Niemal bezmyślnie wsunął pierścień do kieszeni⁴⁰.

Odkrycie niezwykłych właściwości pierścienia pozwalających na niewidzialność Bilbo traktuje jako swoistą nagrodę za wydostanie się z pułapki i udaną ucieczkę z jaskiń Gór Mglistych. Należy także zaakcentować znaczącą rolę miłosierdzia, które okazał Bilbo w stosunku do Golluma. Mając możliwość zabicia stwora, powstrzymał dłoń z orężem. Ta sama litość pozwala jego bratankowi, Frodo Bagginsowi, również darować życie Gollumowi podczas ich pierwszego spotkania⁴¹, a także powtórzyć ten czyn u stóp Góry Przeznaczenia⁴². Okazuje się to kluczowe w ostatecznym rozstrzygnięciu losów wojny o pierścień, ponieważ to właśnie Gollum bezpośrednio przyczynia się do zniszczenia klejnotu, gdy ogarnięty chciwością odgryza palec Froda wraz z pierścieniem i spada w ogień. Jak podkreślał sam Tolkien, „dzięki litości Bilba, a później Froda, zostaje w końcu osiągnięty cel Podróży”⁴³. Istotna jest także rola przeznaczenia w fakcie odnalezienia

---

39 Demoniczna istota pożerała wszystkich, którzy nie zdołali rozwiązać zadawanej przez nią zagadki. Dopiero Edyp udzielił prawidłowej odpowiedzi, co zaowocowało jego małżeństwem z wdową po zamordowanym królu Lajosie – Jokastą, będącą zarazem jego matką. Tragiczny wymiar nagrody, jaką otrzymuje Edyp i którą przyjmuje nieświadomy łączących go z żoną więzów krwi, a także późniejszy sposób, w jaki dowiaduje się prawdy, wskazują na podobieństwo do jego losów dziejów Túrina Turambara, protagonisty *Dzieci Húrina* J.R.R. Tolkiena. Występuje tu również wyraźna inspiracja postacią Kullervo z Kalevali, który – podobnie jak Túrín – dopuszcza się haniebnego zabójstwa, popełnia kazirodztwo z własną siostrą, a następnie odbiera sobie życie za pomocą własnego miecza, uprzednio rozmawiając z orężem (zob. J. Parandowski, *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Kraków 1992; J.R.R. Tolkien, *Dzieci Húrina*, tłum. A. Sylwanowicz, Warszawa 2018; *Kalevala*, przekł. poetycki J. Ozga-Michalski, tłum. K. Laszecki, posł. J. Bańcerowski, M. Bańcerowska, Warszawa 1974). Pojedynek na zagadki wykazuje także podobieństwa do konwersacji Odyna z olbrzymem Waithrudnirem, który Odyn – podobnie jak Bilbo – wygrywa podstępem, zadając rozmówcy pytanie, na które ten nie może znać odpowiedzi (zob. *Edda poetycka*, s. 53-64; J.R.R. Tolkien, *Hobbit*, s. 77-83). Analogicznie przebiega rozmowa Bilba ze Smaugiem i dialog Sygurda ze smokiem Fafnirem. Zarówno hobbit, jak i wojownik, odmawiają podania swojego imienia, zasłaniając je tajemniczymi wypowiedziami. Oba smoki sugerują również swoim rozmówcom, że padną ofiarą zdrady ze strony swoich towarzyszy (zob. *Edda poetycka*, s. 260-269; J.R.R. Tolkien, *Hobbit*, s. 208-213).

40 J.R.R. Tolkien, *Hobbit*, s. 73.

41 Zob. tenże, *Dwie wieże*, tłum. J. Łoziński, Poznań 1997, s. 317.

42 Zob. tenże, *Powrót króla*, tłum. J. Łoziński, Poznań 1997, s. 313.

43 Tenże, *Listy*, s. 261.

klejnotu przez Bilba. Gandalf w rozmowie z Frodem podkreśla wyraźnie, że to Baggins został wyznaczony na znalazcę pierścienia, ale nie przez jego twórcę⁴⁴.

4. Droga prób włamywacza. Inicjacja

Dalsze przygody kompanii Thorina Dębowej Tarczy odzwierciedlają realizację drogi prób nieustannie wspomaganych magiczną pomocą. Ucieczka przed goblinami oraz przetrwanie ataku wargów, zakończone lotem do gniazd władców Orłów, wizyta w siedzibie Beorna, zabicie ogromnego pająka w Mrocznej Puszczy, uwolnienie towarzyszy z pajęczych sieci, umożliwienie im ucieczki z niewoli u elfów, a także wszelkie działania podjęte w celu złagodzenia konfliktów i zapobiegania wojnie, zwłaszcza przekazanie arcyklejnotu Thraina Bardowi i królowi elfów, przygotowywały Bagginsa do dalszych wyzwań. Umacniając wiarę w siebie, wspomaganą kolejnymi dokonaniem oraz rosnącym szacunkiem i podziwem ze strony krasnoludów, Bilbo stawał się powoli postacią o wiele bardziej doświadczoną i złożoną⁴⁵ niż uprzednio.

Stadium spotkania z boginią nie występuje w dziejach Bilba Bagginsa, jednakże uświęcenie jego postaci poprzez kontakt z Dobrem zachodzi nieustannie za każdym razem, gdy podejmuje on słuszne moralnie decyzje. Pomimo tego, że prowadzi to wielokrotnie do kłótni z krasnoludami, to zawsze jednak Dobro zyskuje przewagę nad incydentalną chciwością bądź nierozważą kompanów hobbita.

Kształtowane stopniowo w toku opowieści alter ego Bilba, niezmiernie przywiązane do pierścienia oraz pragnące go zachować wyłącznie dla siebie w pewnym stopniu zastępuje spotkanie bohatera z kobietą jako kusicielką. Jednakże wzorem Campbellowskiego herosa Bilbo opiera się pokusie. Nie styka on się z jej ujętą dosłownie personifikacją, jednak nieustannie zmagą się ze Złem, obecnym zarówno w przedstawicielach nieznanym mu, wrogo nastawionych ras, w potężnych siłach, których działania doświadcza, w konfliktach, w których uczestniczy, a na końcu w nim samym, co jest widoczne zwłaszcza przy jego ponownym i ostatecznym opuszczeniu Bag End, zanim wyruszył w ostatnią podróż do Rivendell.

Spór, jaki powstał pomiędzy Thorinem a Bilbem, gdy ten wykradł i przekazał przedstawicielom ludzi oraz elfów arcyklejnot góry jako pomoc w rokowaniach, a także idące za tym faktem wybaczenie pomiędzy hobbitem i krasnoludem przy łożu śmierci Thorina pośrednio realizuje stadium pojednania z ojcem. Krasnolud w ostatnich słowach dziękuje mu za przyjaźń oraz wyraża opinię o odważnym i mądrym sercu hobbita. Wydarzenie to

---

44 Tenże, *Bractwo pierścienia*, tłum. J. Łoziński, Poznań 1996, s. 88.

45 W sensie psychologicznym.

nadaje wyprawie Thorina Dębowej Tarczy ostateczną spójność, ponieważ jej członkowie pomimo konieczności odejścia niektórych z nich rozstają się w zgodzie, przyjaźni i pokoj. Bilbo nigdy nie wspina się na szczyt Samotnej Góry, wędruje jednak po jej wnętrzu, a wydarzenia rozgrywające się w jej pobliżu stanowią zwieńczenie podjętej przez niego wyprawy. W baśniach góry są barierą, która oddziela śmiałków od skarbu bądź magicznego artefaktu. Wyraźnie jest tu więc zaznaczona symbolika góry jako Drzewa Życia⁴⁶ – Bilbo opuszcza dalekie strony po przyczynieniu się do zjednoczenia zwaśnionych stron walczących w bitwie pięciu armii z goblinami i orkami. Analogicznie odnalezienie pierścienia w czeluściach góry symbolizuje interwencję Dobra – siły przeznaczenia, umożliwiając hobbitowi wejście w posiadanie pierścienia, stwarzają okoliczności pozwalające na zagładę Zła. Pierścień sam w sobie uosabia Zło, jednakże akt jego przypadkowego przechwycenia przez Bilba stanowi wyraźną i niespodziewaną interwencję Dobra.

Analizując zagadnienie etapu apoteozy i ostatecznej nagrody w przypadku Bilba, można stwierdzić, iż kluczową rolę odegrał tu pokój, jaki zapanował wśród ras przedstawicieli Dobra, do czego także przyczynił się mieszkaniec Bag End. Zdobył również nowe doświadczenia, przyjaćiół oraz wiedzę i wrażliwość, jego horyzonty myślowe zaś zostały znacznie poszerzone. Umożliwiło mu to przekazanie swoich przeżyć w formie opowieści Frodowi, który m.in. dzięki nim zdobył się na niewyobrażalne poświęcenie, jakim było dobrowolne podjęcie wyprawy do Mordoru w celu zniszczenia pierścienia Władzy. W pewnym sensie swoistą nagrodą dla Dobra i Bilba jako jego przedstawiciela był również pierścień, którego posiadanie przez hobbita odwróciło zamiary Saurona i dało szansę Dobru na ostateczne zwycięstwo. Najbardziej prozaiczną nagrodą były także dwie skrzynki ze złotem i srebrem, które zgodził się przyjąć hobbit jako swoją część udziału w skarbcu Smauga, a także połowa ukrytego złota odebranego trollom. Kluczowe jednak pozostają zwycięstwo Dobra (do którego przyczynił się Bilbo, aczkolwiek nie osiągnął go osobiście) oraz przeżycia związane z wyprawą, w której uczestniczył hobbit, a które pozwoliły mu stać się postacią wielowymiarową.

5. Z powrotem w Shire

Odmowa powrotu oraz magiczna ucieczka nie występują w przypadku Bilba, wręcz przeciwnie – pragnie on podróżować do Shire, wspominając na zawsze wyprawę do Ereboru. Po oddaniu hołdu poległym w bitwie oraz pożegnaniu z pozostałymi przy życiu dzieśięcioma towarzyszami wyprawy Bilbo wyruszył w drogę powrotną wraz z Gandalfem, Beornem oraz królem elfów z Mrocznej Puszczy i jego zastępem.

---

46 W. Kopaliński, *Góra*, w: tegoż, *Słownik symboli*, s. 97.

Towarzystwo Gandalfa i Beorna w drodze powrotnej hobbita do Bag End jest realizacją pomocy z zewnątrz, ponieważ J.R.R. Tolkien określa ten etap słowami:

[...] Bilbo miał mądrego przewodnika i był dobrze strzeżony – razem z nim jechał przecież czarodziej, a przez większą część drogi towarzyszył im także Beorn – toteż hobbitowi nigdy nie zagroziło prawdziwe niebezpieczeństwo⁴⁷.

Z tą wędrówką łączy się także przejście przez ostatni próg, którym jest symboliczne pożegnanie wędrowców z Samotną Górą:

[...] Bilbo [...] odwrócił się plecami do swojej przygody. Tukowa część jego duszy bardzo się już zmęczyła, zaś Bagginsowska z każdym dniem stawała się silniejsza. – Marzę już tylko o tym, by usiąść w swoim wygodnym fotelu⁴⁸.

Wyraźnie zaakcentowana chęć powrotu oraz stabilizacji życiowej ma na celu ukazanie, iż bohater mityczny w postaci hobbita po udziale w mistycznym odrodzeniu danej społeczności chce powrócić do własnej zbiorowości. Bilbo nie przynosi uzdrawiającego dla własnej społeczności eliksiru, nieświadomie jednak jest w posiadaniu artefaktu, który będzie w przyszłości środkiem w rękach Froda do uzdrowienia całego Śródziemia.

Zapoznanie się z doświadczeniami niedostępnymi dla mieszkańców Shire oraz o wiele silniejsze przeżycia wewnętrzne powodują, iż po powrocie do Bag End i uregulowaniu stosunków prawnych z innymi hobbitami, którzy uznawali go za zmarłego, nie cieszy się on już dawnym szacunkiem. Pozyskał przyjaźń elfów, szacunek krasnoludów, czarodziejów oraz innych przedstawicieli ras Śródziemia opowiadających się po stronie Dobra, jednak wśród hobbitów z własnej zbiorowości nie ma dobrej reputacji, uchodząc za dziwaka i osobę niepasującą swoimi zwyczajami do pozostałych członków grupy. Przekroczenie granic poznania powoduje, iż nawet Gandalf stwierdza: „Mój drogi Bilbo! [...] Coś się z tobą stało. Nie jesteś już tym hobbitem, którym byłeś niegdyś”⁴⁹. Włączenie się w spokojny nurt przemijania w Shire oraz znacznie później, po odejściu z Bag End, w siedzibie Elronda, czyni Bilba mistrzem dwóch światów.

Wolność życia hobbit osiąga ostatecznie po pozbyciu się pierścienia przed odejściem z Bag End oraz po pozostaniu na stałe w Rivendell, jednak w kontekście pierwszej opowieści traktującej o jego przygodach na wyprawie z kompanią Thorina następuje to w czasie, gdy ponownie włącza się on w rytm życia Shire, spisując wspomnienia z podróży (pomimo tego, iż rodzima społeczność nie do końca akceptuje Bilba Bagginsa jako jej pełnoprawnego członka). Całość widziana oczyma hobbita jawi się jako spójna i harmonijna historia, w której definitywne pozostawienie pierścienia Frodowi, życie w Rivendell

47 J.R.R. Tolkien, *Hobbit*, s. 275.

48 Tamże, s. 276.

49 Tamże, s. 282.

i w epilogu odejście za Morze jako jednego z powierników pierścienia jest konsekwentnie inicjowane przez przeznaczenie pochodzące od wyższych sił. Podkreśla to także Mithrandir, mówiąc: „Nie przypuszczasz chyba, że wyszedłeś cało ze wszystkich przygód i tarapatów tylko dzięki własnemu szczęściu?”⁵⁰. W dziełach Tolkiena przeznaczenie⁵¹ odgrywa znaczącą rolę, jednak kluczowe zawsze okazują się: mądrość serca, odwaga i siła poświęcenia, co uwidacznia się także w dziejach życia Bilba będącego „tylko małym hobbitem na bardzo wielkim świecie”⁵².

Zakończenie

Realizacja schematu zaproponowanego przez J. Campbella zachodzi w przypadku Bilba Bagginsa fragmentarycznie, ponieważ pominięto etapy spotkania z boginią oraz kobiety jako kusicielki, a także odmowy powrotu i magicznej ucieczki, element pojednania z ojcem przybiera zaś nieco odmienną formę. Przygoda Bilba miała stać się nowym początkiem uzdrowienia świata. Rozpoczęła epokę historycznej świadomości oraz umożliwiła hobbitom umiejscowienie własnej rasy w dziejach Śródziemia⁵³. John R.R. Tolkien stwierdza także, iż po powrocie Bilbo, „nabrawszy szerszej perspektywy spojrzenia oraz mądrości, choć pozornie nie zmieniony”⁵⁴, staje się zaczątkiem nowych i niespodziewanych wydarzeń w historii Śródziemia. Niektóre komponenty schematu J. Campbella pozostają jednak zachowane i jednoznacznie podkreślone w toku opowieści, co czyni *Hobbita* powieścią ukazującą zmodyfikowaną formę monomitu oraz pozostającą w ścisłym związku z motywem *quest*, a także motywem wędrówki. Świadczy to o niezwyklej inwencji twórczej J.R.R. Tolkiena oraz o jego wielkiej erudycji⁵⁵, co znajduje odzwierciedlenie w przenikaniu się wzorców kulturowych, wyeksponowanych w kolejach losu niepozornego hobbita Bilba z Bag End.

Zdobycie pierścienia, chociaż niezaakcentowane wyraźnie w *Hobbicie*, okazuje się początkiem nowej mitologii i opowieści o wzrastaniu – zarówno bohaterów, jak i legend. Symboliczna walka Bilba z Gollumem jako strażnikiem progu spowodowała, że hobbici pojawili się na kartach historii Śródziemia, co podkreśla wzmianka w *Silmarillionie*⁵⁶.

50 Tamże, s. 285.

51 Rozumiane jako wpływ boskich mocy.

52 J.R.R. Tolkien, *Hobbit*, s. 285.

53 Por. J. Urbański, *Portret hobbita z czasów młodości – dojrzewanie jednostki, dojrzewanie Opowieści*, „Aiglos”, 2008, nr 10, s. 9-17.

54 J.R.R. Tolkien, *Listy*, s. 239.

55 Zob. H. Carpenter, *J.R.R. Tolkien – wizjoner i marzyciel*, s. 156-161.

56 „Lecz w ostatniej chwili sprawdziły się słowa Mithrandira i gdy Mędrcy zawiedli, przyszła pomoc z ręki słabej istoty [...]. Niziołek Frodo wziął na swe barki brzemię i w towarzystwie jednego tylko sługi przeszedł długą

Istotne jest, że Frodo stał się jedynym hobbitem wymienionym z imienia, o którym informacje pojawiają się w *Silmarillionie*, jednakże jako wybawicieli w krytycznej chwili wskazuje się całe plemię hobbitów. Dojrzewanie opowieści o pierścieniu Władzy postępuje wraz ze stopniem zaawansowania dopracowania kanonów mitologii Śródziemia. John R.R. Tolkien po latach napisał:

poznałem, że stworzyłem w Hobbicie wartościową opowieść, kiedy czytając go (gdy już zestarzał się na tyle, bym mógł nabrać obiektywizmu), doznałem nagle dość silnego poczucia „eukatastrofy” na okrzyk Bilba: „Orły! Orły lecą!”⁵⁷.

Konkludując, można stwierdzić, że powstające i ewoluujące treści kulturowe wielokrotnie odzwierciedlają w sposób bezpośredni bądź przekształcony topos *homo viator*, świat fantastyczny i świat realny zostają zaś zespolone w jedną aksjologiczną przestrzeń. Obu tym wymiarom nieodmiennie towarzyszy duchowa przemiana podróżnika. Wędrowka jest zatem jednocześnie środkiem i celem do odnalezienia sensu życia oraz własnego istnienia, sam motyw wyprawy zaś stanowi łącznik między narracją mityczną a narracją antropologiczną, której przedmiotem jest kwestia ludzkiej natury.

Bibliografia

- Campbell J., *Bohater o tysiącu twarzy*, tłum. A. Jankowski, Poznań 1997.
Carpenter H., *J.R.R. Tolkien – wizjoner i marzyciel*, tłum. A. Sylwanowicz, Kraków 2010.
Carter L., *Tolkien. Świat „Władcy Pierścieni”*, tłum. A. Sylwanowicz, Warszawa 2003.
Ciesielski R.T., *Metamorfozy maski. Koncepcja Josepha Campbella*, Poznań 2006.
Cura N., *Bilbo's Hero's Journey Through the Scope of Campbell's Monomyth*, „RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi”, 2019, no. 17, s. 639-650.
Curtius E.R., *Literatura europejska i łacińskie średniowiecze*, tłum. i oprac. A. Borowski, Kraków 2005.
Edda poetycka, tłum. i oprac. A. Załuska-Strömberg, Wrocław 1985.
Eliade M., *Inicjacja, obrzędy, stowarzyszenia tajemne. Narodziny mistyczne*, tłum. K. Kocjan, Kraków 1997.
Frazer J.G., *Złota gałąź. Studia z magii i religii*, tłum. H. Krzeczkowski, Kraków 2012.
Green W.H., *Bilbo's Adventures in Wilderland*, in: *J.R.R. Tolkien. New Edition*, oprac. H. Bloom, New York 2008, s. 27-42.
Jung C.G., *Archetypy i symbole. Pisma wybrane*, wybór, wstęp i tłum. J. Prokopiuk, Warszawa 1976.

---

drogę wśród niebezpieczeństw i ciemności. W końcu na przekór Sauronowi dotarł do Góry Przeznaczenia i wrzucił Wielki Pierścień w ten sam ogień, w którym go niegdyś wykuto. W ten sposób Pierścień został ostatecznie unicestwiony, a jego zły czar pochłonęły płomienie” (J.R.R. Tolkien, *Silmarillion*, tłum. M. Skibniewska, wyd. 2, Warszawa 1990, s. 370).

57 Tenże, *Listy*, s. 142.

- Kalevala*, przekł. poetycki J. Ozga-Michalski, tłum. K. Laszecki, posł. J. Bańcerowski, M. Bańcerowska, Warszawa 1974.
- Kopaliński W., *Słownik symboli*, Warszawa 2015.
- Murdock M., *Podróż bohaterki. Kobieca droga do petni*, red. M. Kalinowska, tłum. E. Tołkaczew, Czeladź 2020.
- Norman D., *The Hero. Myth, Image, Symbol*, New York 1990.
- Parandowski J., *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Kraków 1992.
- Potęga mitu. Rozmowy Billa Moyersa z Josephem Campbellem*, tłum. I. Kania, oprac. B.S. Flowers, wyd. 2, Kraków 2007.
- Schwartz S., *The Idea of the Hero*, „The English Journal”, 58 (1969), no. 1, s. 82-86.
- Tolkien J.R.R., *Bractwo pierścienia*, tłum. J. Łoziński, Poznań 1996.
- Tolkien J.R.R., *Dwie wieże*, tłum. J. Łoziński, Poznań 1997.
- Tolkien J.R.R., *Dzieci Húrina*, red. Ch. Tolkien, tłum. A. Sylwanowicz, Warszawa 2007.
- Tolkien J.R.R., *Hobbit*, tłum. P. Braiter, wyd. 21, Warszawa 2013.
- Tolkien J.R.R., *Listy*, tłum. A. Sylwanowicz, wybór i oprac. H. Carpenter, współpr. Ch. Tolkien, Poznań 2020.
- Tolkien J.R.R., *Niedokończone opowieści Śródziemia i Númenoru*, tłum. A. Sylwanowicz, P. Braiter, Warszawa 1994.
- Tolkien J.R.R., *Powrót króla*, tłum. J. Łoziński, Poznań 1997.
- Tolkien J.R.R., *Silmarillion*, tłum. M. Skibniewska, wyd. 2, Warszawa 1990.
- Turner V., *Od rytuału do teatru. Powaga zabawy*, tłum. J. Dziekan, M. Dziekan, Warszawa 2005.
- Urbański J., *Portret hobbita z czasów młodości – dojrzewanie jednostki, dojrzewanie Opowieści*, „Aiglos”, 2008, nr 10, s. 5-17.
- Van Gennep A., *Obrzędy przejścia. Systematyczne studium ceremonii*, tłum. B. Biały, wstęp J. Tokarska-Bakir, Warszawa 2006.
- Vogler Ch., *Podróż autora. Struktury mityczne dla scenarzystów i pisarzy*, tłum. K. Kosińska, Warszawa 2010.